

Віталій ПАВЛИКІВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права
Національного аерокосмічного університету «Харківський
авіаційний інститут», Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1190-9303>
e-mail: v.pavlykivskyi@khai.edu

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.29>

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація: робота присвячена аналізу впливу розвитку інформаційних технологій, штучного інтелекту та безпілотних літальних апаратів на систему забезпечення прав людини. Розглядаються етичні концепції взаємодії людини і машин, сучасні виклики, зумовлені поширенням БПЛА, а також проблеми правового регулювання їх використання в Україні та Європейському Союзі. Обґрунтовується необхідність посилення адміністративно-правового контролю за обігом і експлуатацією безпілотних систем як умови забезпечення прав і свобод людини.

Ключові слова: права людини, штучний інтелект, безпілотні літальні апарати, інформаційні технології, правове регулювання, безпека.

У 2025 році ми відзначаємо 77 річницю прийняття Загальної декларації прав людини. За минулі більше ніж три чверті сторіччя проголошенні Генеральною Асамблеєю ООН права і свободи людини і громадянина, їх зміст залишаються актуальними і для сучасної людини [1]. В той же час, розвиток технологій, правової культури, посилення примату прав людини породжує нові виклики перед людством з приводу протидії новим загрозам у сфері дотримання прав людини.

Зокрема, погіршення стану навколишнього середовища, інформатизація суспільства, поява штучного інтелекту, розвиток робототехніки, розв'язання воєн, ігнорування норм міжнародного права створює небезпеку перетворення прав людини у декларативні гасла та свідомого нехтування державами свого обов'язку щодо їх забезпечення.

У 21 сторіччі людство вступило в інформаційну еру постіндустріального суспільства де інформація, технології, штучний інтелект стають домінуючою основою подальшого технологічного розвитку. З появою цих технологій все частіше говорять про небезпеку не для окремої людини, а для людства в цілому. У середині XX сторіччя, після двох найкривавіших воєн, ідеалістичні погляди на місце прав людини у суспільстві призвели до появи трьох законів робототехніки. Вперше ці «закони» з'явилися в науково-фантастичних оповіданнях Айзека Азімова "Зачароване коло" (1942) та збірці "Я, робот" (1950).

Згодом вони стали наріжним каменем для багатьох інших творів автора та перейшли з

науково-популярної літератури до серйозних наукових видань з дослідження етичних проблем взаємодії між людьми та роботами.

Щодо змісту зазначених «законів»:

1. Робот не може завдати шкоди людині або своєю бездіяльністю допустити, щоб людині було завдано шкоди.

2. Робот повинен підкорятися всім наказам, які дає людина, крім тих випадків, коли ці накази суперечать Першому Закону.

3. Робот повинен дбати про свою безпеку в тій мірі, в якій це не суперечить Першому або Другому Законам [2].

Пізніше Азімов додав ще так званий "Нульовий закон", який передував усім іншим: Робот не може завдати шкоди людству або своєю бездіяльністю допустити, щоб людству було завдано шкоди.

На жаль, реальний розвиток інформаційних технологій та штучного інтелекту спростував життєздатність зазначених «законів», що підтверджується значною кількістю наукових публікацій стосовно реальної небезпеки для людства розвитку штучного інтелекту.

Підтверджуються загрозливі тенденції цього напрямку не лише теоретичними науковими розвідками в майбутнє, але й практичними реаліями сьогодення. Так, не потребує доказування той факт, що розпочата російською федерацією війна проти України сприяла вибухоподібному розвитку та впровадженню у військову сферу безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та безпілотних літальних систем (БПЛС). На сьогоднішній день їх використання дозволяє Україні, маючи брак в техніці та бойових припасах,

стримувати набагато переважаючі сили ворога.

Однак технології, що отримали позитивну оцінку під час військових кампаній, в майбутньому, в мирний час, можуть створювати суттєві загрози для суспільства, в тому числі в контексті дотримання прав і свобод людини і громадянина. Перед тим як перейти безпосередньо до можливих загроз та заходів їхньої протидії, слід нагадати, що собою представляють БПЛА та БПЛС.

Згідно з нормами Повітряного кодексу України вся авіація України поділяється на цивільну та державну [3]. До державної авіації відносять авіацію, що використовує повітряні судна з метою виконання функцій із забезпечення національної безпеки і оборони держави та захисту населення, які покладаються на Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України, Службу безпеки України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, органи охорони державного кордону України, митні органи. Відповідно, цивільною авіацією визнається авіація, яка використовується для задоволення потреб економіки і громадян у повітряних перевезеннях і авіаційних роботах, а також для виконання польотів у приватних цілях.

Згідно зі ст. 1 цього ж Закону, безпілотне повітряне судно це будь-яке повітряне судно, що експлуатується або розроблене для експлуатації автономно чи яке пілотується дистанційно без пілота на борту. Безпілотна жавіаційна система це безпілотне повітряне судно та обладнання для дистанційного керування ним.

Цивільні повітряні судна підлягають обов'язковій реєстрації у Державному реєстрі цивільних повітряних суден України.

Не підлягають реєстрації у Державному реєстрі цивільних повітряних суден України:

1) повітряні судна, зліт яких здійснюється за допомогою ніг пілота (дельтаплани, парашути, мотопарашути тощо);

2) метеорологічні радіозонди та кулі-пілоти, що використовуються виключно для метеорологічних потреб;

3) безпілотні некеровані аеростати без корисного вантажу;

4) безпілотні повітряні судна, максимальна злітна вага яких не перевищує 20 кілограмів і які використовуються для розваг, в освітньому процесі для здобуття позашкільної освіти, у науковій та спортивній діяльності.

Ці повітряні судна підлягають лише обліку в відповідних федераціях.

Це означає, що значна кількість безпілотних систем та апаратів не підлягає дієвому контролю та перевірці, що створює додаткові ризики (фактори) їхнього використання в злочинній діяльності. Слід також нагадати, що безпілотні апарати вже сьогодні можуть управлятися не людиною, а штучним інтелектом. Це означає ще більше небезпеку використання вказаних об'єктів на шкоду інтересам людини.

Фактори, що сприятимуть поширенню використання БПЛА в злочинній діяльності:

- неконтрольоване виробництво та реалізація БПЛА;

- значні залишки військових БПЛА та БПЛС в мирний час;

- ефективність «злочинного» застосування;

- доступність для придбання та використання;

- значна кількість спеціалістів з управління БПЛА (в тому числі, готових до скоєння правопорушень).

Сфера злочинної діяльності, де найбільш вірогідне використання БПЛА

- посягання на життя та здоров'я людини (розділ II Особливої частини КК України);

- посягання на недоторканість приватного життя (ст. 132, ст. 168, ст. 182 КК України), банківської таємниці (ст. 231, ст. 232 КК України), державної таємниці (ст. 111, ст. 328 КК України), службової таємниці (ст. 381, ст. 387 КК);

- порушення правил безпеки повітряних польотів (ст. 281 КК України);

- посягання на власність (Розділ VI КК України);

- посягання на інтелектуальну власність (ст. 176, ст. 177 КК України);

- незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин (розділ XIX КК України).

Заходи протидії застосуванню БПЛА в злочинній діяльності:

Враховуючи, що розвиток БПЛА та БПЛС не створює кардинально нових видів правопорушень, а виступає лише ефективним засобом чи знаряддям скоєння вже існуючих злочинних посягань, розроблені та впроваджені заходи протидії останнім залишаються затребуваними і для випадків скоєння таких злочинів із застосуванням БПЛА. В той же час, встановлення ефективного контролю за виробництвом, реалізацією та використанням зазначених апаратів та систем дозволить суттєво мінімізувати ризики їхнього використання зі злочинною метою. Розвиток сучасних технологій все більше перетворює засоби, які створювалися як розважальний продукт в аналог зброї, що потребує відповідної реакції з боку держави. Однією з таких може бути ліцензування діяльності з виробництва, реалізації та використання цивільних БПЛА та БПЛС незалежно від їхнього призначення, вантажопідйомності, дальності польоту тощо.

Слід зазначити, що Європейський Союз вже розробляє відповідні заходи регламентації діяльності з приводу виробництва та використання БПЛА та БПЛС. Зокрема, затверджений регламент комісії Європейського Союзу від 24 травня 2019 року «Про правила та процедури експлуатації безпілотних літальних апаратів» [4].

Висновки:

1. Права людини залишаються фундаментальною цінністю, однак розвиток інформаційних технологій і штучного інтелекту створює якісно нові загрози їх реальному забезпеченню, що ставить під сумнів ефективність традиційних правових механізмів захисту.

2. Ідеї етичного стримування технологій,

зокрема закони робототехніки Айзека Азімова, мають радше світоглядне та філософське значення і не можуть розглядатися як реальний інструмент правового регулювання в умовах сучасного розвитку ШІ та автономних систем.

3. Війна російської федерації проти України стала каталізатором стрімкого розвитку БПЛА та БПЛС, які довели свою ефективність у військовій сфері, але водночас актуалізували ризики їх подальшого неконтрольованого використання у мирний час.

4. Чинне законодавство України у сфері цивільної авіації містить істотні прогалини, пов'язані з відсутністю повноцінного контролю за значною кількістю безпілотних літальних апаратів, зокрема малогабаритних і таких, що використовуються поза межами обов'язкової реєстрації.

5. Безпілотні технології не створюють нових складів кримінальних правопорушень, однак значно підвищують суспільну небезпеку вже відомих кримінальних правопорушень, розширюючи можливості їх вчинення та ускладнюючи виявлення і доведення вини.

6. Поширення БПЛА у злочинній діяльності становить пряму загрозу низці основоположних прав людини, зокрема праву на життя, недоторканість приватного життя, безпеку, власність та інформаційну безпеку.

7. Ефективна протидія зловживанню БПЛА потребує не лише кримінально-правових заходів, а й системного адміністративно-правового регулювання, включаючи контроль за виробництвом, обігом і експлуатацією таких технологій.

Бібліографічні посилання

1. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.

2. Asimov I. I, Robot. New York: Gnome Press, 1950.

3. Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 № 3393-VI.

4. Commission Implementing Regulation (EU) 2019/947 of 24 May 2019 on the rules and procedures for the operation of unmanned aircraft.

V.Pavlykivskyi

The development of information technology and artificial intelligence in the concept of human rights.

Abstract: The work is devoted to the analysis of the impact of the development of information technologies, artificial intelligence and unmanned aerial vehicles on the system of ensuring human rights. The ethical concepts of human-machine interaction, modern challenges caused by the spread of UAVs, as well as the problems of legal regulation of their use in Ukraine and the European Union are considered. The need for strengthening administrative and legal control over the circulation and operation of unmanned systems as a condition for ensuring human rights and freedoms is substantiated.

Keywords: human rights, artificial intelligence, unmanned aerial vehicles, information technologies, legal regulation, security.

Зразок для цитування:

Павликівський В. Розвиток інформаційних технологій та штучного інтелекту в концепції прав людини. Пропілеї права та безпеки, 2025. №8. С. 134-136. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.29>.